

Олена Афоніна,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри національної безпеки НАДУ

Соціальна безпека: проблеми становлення соціального партнерства в Україні

У статті розглядаються нові підходи до категорії "соціальна безпека" в системі національної безпеки держави, аналізуються загрози в соціальній сфері як фактори соціальної безпеки, пропонується механізм безпечної взаємодії за допомогою становлення системи соціального партнерства в соціальній сфері.
Ключові слова: національна безпека, соціальна безпека, соціальне партнерство.

In the article are examined new going near a category "social security" in the system of national security of the state, threats are analyzed in a social sphere as factors of social security, the mechanism of safe co-operation is offered by becoming of the system of social partnership in a social sphere.
Key words: national security, social security, social partnership.

Постановка проблеми. Перше десятиліття ХХІ ст. у контексті досягнень і криз у житті народів та держав може бути охарактеризоване, на нашу думку, безпрецедентною та зростаючою увагою до проблем людини, сім'ї, народів, цивілізацій - до фундаментальних проблем соціальної безпеки. Ключова роль у суспільстві має бути відведена феномену становлення і функціонування соціальної безпеки. Наразі оформилася стійка сукупність небезпек для людини і людства: нові соціальні загрози й виклики. Абсолютно новим супервикликом стає і розуміння того, що з такими соціальними загрозами та викликами не можливо впоратися без узгодження процедури соціального партнерства, його механізмів, способів оформлення й привласнення кожним партнером результатів спільної діяльності, участі у витратах, у подоланні наслідків деструктивних факторів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процес становлення наукової теорії партнерства від його витоків (теорій соціальної взаємодії, які сформовані у працях філософів та суспільних діячів кінця ХІХ - початку ХХ ст.,

Ле Пле, Дж. Мілля, Ж.-Б. Сея, Л. Дюгі, Е. Фрізе та ін.) до формування принципів (що знайшли своє втілення у працях таких вчених, як Л. Ерхард, А. Мюллер-Армак, Г. Бласко, С. ван Паридон, А. Кайзер, Р. Румпель, В. Албеда) однією із перших в Україні дослідила Т. М. Ляшенко [11]. А. С. Лобанова ставить проблему необхідності обґрунтування розвитку соціально-політичного партнерства в контексті реалій українського суспільства [9]. Практики глобального функціонування партнерських взаємодій (соціальних, політичних, військових і т. ін.), які отримали вираження у концепті "партнерство", детально розглянуто в статті В. М. Кузнецова "Культура партнерства як культура життя" [8].

Процес формування передумов державно-суспільного партнерства у вирішенні повсякденних завдань, які поки що погано усвідомлюються державою, але вже добре зрозумілі суспільству, досліджує І. В. Євдокимов [4]. Становленню основ гуманітарної безпеки в контексті партнерства присвячені наукові доробки Л. І. Сергєєвої [17]. Динаміка становлення і функціонування основ соціальної безпеки аналізується як у дослідженнях учених України [2; 19], так і в роботах зарубіжних авторів [6; 14].

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Проблематика з'ясування сутності соціального партнерства залишається недостатньо поширеною в науковому соціологічному дискурсі. Виняткова важливість прояву соціальних партнерських взаємодій, соціальних партнерських відносин відмічена на рубежі ХХ і ХХІ ст. Багатьма ученими наголошується на їх глобальному поширенні і визнанні. Загальним у цьому процесі є формулювання нової філософії, соціології і політології безпеки.

Цілі статті полягають у з'ясуванні наявних суспільних умов у сучасному українському соціумі для започаткування та розвитку соціального партнерства в контексті державного управління соціальною безпекою. Для досягнення мети необхідно, насамперед, концептуалізувати поняття "соціальне партнерство".

Виклад основного матеріалу дослідження. Національна безпека є одним з основних факторів стабільного розвитку держави, суспільства і окремих його членів. Процес глобалізації, що охоплює й сучасну Україну, ставить перед керівництвом країни нові завдання щодо забезпечення національної безпеки, зокрема у сфері соціальних загроз, пов'язаних з ускладненням соціальної взаємодії та соціальних процесів [1].

Велике значення, на думку О. І. Дічека, і з цим слід погодитися, набуває створення громадянами самодіяльних суспільних структур для підтримки громадського порядку, самозахисту громадян і самого суспільства (недержавних систем безпеки, груп самооборони, структур на підтримку діяльності правоохоронних органів, природоохоронних громадських організацій). На державу в даному випадку покладається обов'язок стимулювати колек-

тивну участь громадян у забезпеченні національної безпеки [3, с. 590]. Тільки взаємодія всіх перелічених суб'єктів дасть змогу захистити особу, суспільство і державу від реальних та потенційних загроз.

Соціальна безпека в широкому сенсі відображає соціальні вимоги і гарантії запобігання небезпекам, загрозам особі (особиста безпека), суспільству (суспільна безпека), окремій групі (колективна, групова безпека). Включення у даний контекст безпеки держави збігається з інтерпретацією національної безпеки в сучасному її трактуванні. Забезпечення соціальної безпеки є "діяльною взаємодією" всіх суб'єктів. Механізмом діяльної взаємодії може виступати соціальне партнерство.

Погоджуючись із точкою зору А.О.Прохожева і Г.П.Ситника щодо необхідності формування нових підходів до дослідження безпеки у світлі сучасних концепцій розвитку, що детермінують перехід від вузького поняття національної безпеки до всеосяжної концепції безпеки людини, тобто прагненням замінити безпеку країн і територій безпекою людей [15; 18], автор переконаний у доцільності детальнішої розробки терміна "соціальна безпека". Як бачимо, безпека не існує у відриві від загальнолюдської діяльності. Вона тісно пов'язана зі всіма сторонами життя суспільства, головною метою якого є забезпечення свого існування і розвитку. Висока значущість функції забезпечення безпеки пояснюється тим, що вона активно впливає на формування напрямів і можливих шляхів розвитку в тій або іншій сфері життєдіяльності.

Для забезпечення державного управління соціальною безпекою необхідно розвивати систему соціального партнерства в соціальній сфері. Постає важливе наукове завдання: вироблення теоретичної концепції, яка дасть змогу розглядати соціальне партнерство як особливий тип соціальних відносин, взаємодії соціальних груп та державних інститутів, що надасть їм можливість вільно виражати свої інтереси, знаходити цивілізовані способи їх гармонізації і реалізації в процесі досягнення загальної мети.

Важливим щодо дослідження соціального партнерства, практик його стрімких трансформацій у XXI ст. є наукове визначення змісту цієї категорії, а саме змісту понять "партнер", "партнерство" та "соціальне партнерство".

"Партнер" у словнику С.А.Кравченко визначається як: 1) учасник; товариш; 2) компаньйон; 3) чоловік, дружина; 4) співмешканець, співмешканка; 5) контрагент" [7, с. 347]. В.М.Кузнєцов наводить такі підсумки вивчення робіт авторів, які займаються дослідженням широкого кола взаємодій (партнерських) та відзначає такі характерні особливості для партнера як суб'єкта партнерських взаємодій. По-перше, добровільний характер вступу суб'єкта (людини, організації, інституту, держави) в партнерські відносини. По-друге, наявність своїх оформлених цілей і орієнтованість на їх узгодження з цілями інших суб'єктів взаємодій. По-третє, чітко виражена орієнтація на співпрацю з іншими партнерами, з багатьма суб'єктами, що ство-

рює контекст і середовище партнерських відносин. По-четверте, стійка здібність до пошуку компромісів, до їх досягнення і здійснення. По-п'яте, оформлене бажання і уміння здійснювати діалог, довіру, дотримуватися правил гри, формальних та неформальних норм у відносинах. По-шосте, готовність і здатність нести обов'язки і відповідальність у всьому спектрі партнерських відносин [8, с. 10].

Таким чином, поняття "партнери" можна визначити так: це суб'єкти широкого спектру взаємодій, які добровільно орієнтовані на особливий характер взаємних відносин, що ґрунтуються на конструктивному узгодженні своїх цілей; на співпрацю, довіру і чесність; на рівноправ'я, діалог і компроміс; на дотримання правил гри, обов'язків і відповідальності за всі ризики своїх відносин.

За своєю структурою феномен "партнерство" близький до структури компромісу і, як правило, своїм виникненням зобов'язаний наявності ситуацій спільної діяльності кількох суб'єктів. Їх співпраця, солідаристські відносини на якомусь етапі взаємодій потребують закріплення намірів, прагнень у контракті (договорі, угоді і т. д.), а також чіткості позицій, визначення характеру внесків у загальну справу, які зазвичай уточнюються в ході реального і складного "торгу" [4, с. 531].

Останнім часом проблематика соціального партнерства привертає увагу не тільки дослідників різної дисциплінарної і професійної орієнтації: філософів, соціологів, економістів, політологів, а й представників органів влади, керівників різного рангу, які вирішують практичні питання управління соціально-економічним розвитком [13]. Інтерес до соціального партнерства останніми роками зумовлений низкою факторів, що мають як гносеологічну, так і соціологічну природу.

У філософській, соціологічній, політологічній літературі проведено аналіз соціокультурних аспектів соціального партнерства [5; 10; 11]. Систематизацію основних інтерпретацій цієї категорії, що трапляються в науковій літературі, здійснила А.С.Лобанова [9, с. 302-303]. Доречно навести визначення "соціального партнерства", сформульоване відомим російським ученим В.А.Міхеєвим. Він характеризує цей феномен як "цивілізовану форму суспільних відносин у соціально-трудої сфері, що забезпечує узгодження і захист інтересів працівників, працедавців (підприємців), органів державної влади, місцевого самоврядування шляхом укладення договорів, угод і прагнення до досягнення консенсусу, компромісу по найважливіших напрямках соціально-економічного і політичного розвитку" [12, с. 236].

Соціальне партнерство розглядається як "форма регулювання соціально-правових відносин між соціальними суб'єктами через розроблення і реалізацію спільних соціально-трудої договорів, програм чи угод на визначені терміни" [10, с. 269]. Як зазначає Ю.Свеженцева, "соціальне партнер-

ство (або корпоративізм) у багатьох країнах уже зарекомендував себе як дієвий сучасний інститут вирішення конфліктів", що сприяє мирному урегулюванню соціальних відносин [16, с. 134]. Т.М.Ляшенко обґрунтувала сутність соціального партнерства як фактора політичної та соціальної стабільності в Україні [11]. С.А.Іванов у статті "Соціальне партнерство як феномен цивілізації" робить висновок про подвійну природу соціального партнерства, його детермінацію соціальною структурою і діяльністю соціальних суб'єктів [5, с. 98].

Російські соціологи В.Н.Іванов і Г.Ю.Семігін інтерпретують соціальне партнерство як "багатоплановий феномен, що пов'язаний не тільки з багатоваріантністю форм суспільного устрою, але й з певними етапами розвитку, зокрема з робітничим рухом. Ці процеси відображають не тільки реакцію верхівки на соціальний виклик, але й нові закономірності в розвитку сучасної цивілізації" [14, с. 135]. Вони наголошують на тому, що соціальне партнерство - це не тільки система взаємовідносин між певними соціальними класами, групами і прошарками, в якій пріоритетна роль належить загальнонаціональній згоді, а й спосіб, форма спільного життя людей на засадах консенсусу, спільності інтересів.

Як бачимо, навіть поверховий огляд дефініцій соціального партнерства показує, що автори, по-перше, розглядають цю категорію стосовно різних сфер життєдіяльності соціуму, по-друге, виділяють різні змістові аспекти самої категорії. Вказані обставини дають можливість стверджувати, що саме соціальне партнерство є свого роду основою становлення соціальних відносин неконфронтаційного, демократичного типу як механізму забезпечення соціальної безпеки в суспільстві. Усе це означає необхідність глибокого аналізу, серйозного осмислення феномену соціального партнерства на основі міждисциплінарного підходу, з використанням категоріального апарату і методології досліджень, що використовуються у різних галузях знань: і від прикладної економіки та науки з державного управління, від соціології до філософії та політології.

Спробуємо визначити роль та місце концепту соціального партнерства як демократичної бази та організаційної основи соціальної безпеки, розкрити його інтеграційний характер, позначити ключові сутнісні характеристики та принципи впровадження.

При визначенні поняття "соціальна безпека" в контексті соціального партнерства доцільно розглянути ряд положень, які дають змогу осмислити генезис самої категорії. По-перше, філософія безпеки у ХХІ ст. може визначити лінію інституціоналізації певної системи відносин, принципів, норм та загальних цінностей у сфері соціальної безпеки. Серед таких інститутів: партнерство, співпраця, солідарність, консенсус, транспарентність, довіра. По-друге, сфера "дії", проблемне поле категорії "соціальна безпека" деталь-

но і по-новому розглянуті в Хартії європейської безпеки. Вперше соціальний аспект безпеки поставлено на перше місце і системно позначено в сукупності понять. Виділимо такі ключові положення Хартії - вперше від імені глав держав і урядів розглянуто людський, економічний, військово-політичний вимір безпеки як єдиного цілого; вперше ключові поняття глобальної, європейської безпеки "мир і безпека" охарактеризовані через суто політологічні, ціннісні і нормативні категорії - співпрацю і довіру; потреба введення нового інституту - "соціальна безпека" - визначена в розділі "Людський вимір" Хартії європейської безпеки [21].

Тепер, на думку автора, буде виправдано запропонувати таке визначення поняття "соціальна безпека": стан захищеності людини, сім'ї, народу; їх цілей, ідеалів, цінностей і традицій, способу та рівня життя й культури; стійке необхідне та достатнє заохочення й розвиток права і обов'язків людини та основних свобод для всіх незалежно від раси, статі, мови й релігії.

Соціальне партнерство має базуватися на принципах взаємної відповідальності бізнесу, держави і людини. Держава в цілому відповідає за розробку й реалізацію таких нормативних документів, які виключають можливість розвитку утриманських установок, сприяють самоорганізації, затвердженню місцевого самоврядування, виключають можливість зниження якості життя населення. Важливою умовою становлення і функціонування соціальної безпеки як нового суспільного інституту соціального партнерства може стати формування єдиної політики соціальної безпеки.

Таким чином, першим принципом соціальної безпеки стає всеосяжність, в якому може бути досягнута узгоджена діяльність неурядових організацій, державних структур, окремих громадян. Другим принципом може стати рівноправне партнерство всіх учасників єдиного і неподільного простору соціальної безпеки без просторів з різними рівнями безпеки. Третій принцип - солідарність. У нашому розумінні йдеться про практичний конкретний вияв гуманності, співчуття до обездолених та принижених, позбавлених можливості працювати, забезпечити гідний рівень добробуту. Четвертий принцип - транспарентність, відвертість, прозорість будь-якої діяльності для безпеки людини, сім'ї і народу. Цей принцип став актуальним і "увійшов" до наукового обігу на основі феномену "будівництво миру".

Найважливішою проблемою безпеки є підтримка соціальної цілісності та соціальної солідарності. За допомогою суспільної згоди можуть затверджуватися соціальні відносини, які сприяють відмові від конфронтації і ненависті, розвивають партнерство серед громадян, незалежно від їх економічного, політичного, соціального стану в суспільстві, національної і релігійної належності.

Результати будь-якої людської діяльності виступають продуктом двох чинників - внутрішніх рушійних сил людини, їх активності, а також

зовнішніх соціальних умов реальної дійсності. Характер внутрішніх рушійних сил визначає загальний напрям людської діяльності, постійний саморозвиток і вдосконалення самої особи, а соціальні умови цієї діяльності проявляються у відповідній формі та набувають конкретного специфічного змісту. Забезпечення соціальної безпеки значною мірою зумовлює характер внутрішніх рушійних сил і загальний напрям людської діяльності, а становлення соціального партнерства створює умови для формування солідарності і поступального розвитку.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. У запропонованій статті розглянуті переважно методологічні підходи до обґрунтування потреби впровадження механізму соціального партнерства щодо забезпечення державного управління соціальною безпекою. Подальші кроки в напрямі розвитку теорії соціальної безпеки в контексті впровадження механізму соціального партнерства мають бути спрямовані на дослідження особливостей його структури і функцій як соціальної дії, обґрунтуванню напрямів взаємодії і комунікації суб'єктів соціальної безпеки та соціального партнерства. Формування теорії соціальної безпеки як цілісної системи наукових і практичних знань потребує досліджень соціального партнерства як соціокультурного феномену, створення системи теоретичних положень, що склали б його зміст як імператив часу та його ствердження як доміанти сучасного розвитку українського суспільства, створення та реалізації ефективної стратегії соціального партнерства, що цілком відповідає національним інтересам України. Саме в такий спосіб може бути розв'язана ключова проблема сучасної теорії безпеки - частковість наявних знань та їх відірваність від практики.

Конкретними завданнями *подальшого дослідження* запропонованої проблеми має стати обґрунтування пропозицій щодо створення суспільних формувань і структур, а також взаємодії з будь-якими іншими громадськими організаціями і об'єднаннями та державними органами в цілях підвищення рівня національної безпеки в різних її сферах; обґрунтування критеріїв щодо проведення незалежної експертизи, аналізу й оцінки обстановки, накопичення інформаційної бази і банків даних у сфері соціальної безпеки; розробки шляхів безпосереднього реагування на ситуації, що загрожують життю і здоров'ю громадян, їх власності, природному і культурному місцю існування, правопорядку, міжетнічним відносинам.

Список використаних джерел

1. Закон України про основи національної безпеки України // Відом. Верхов. Ради України. - 2003. - № 39.
2. Соціальна безпека: теорія та українська практика / І. Ф. Гнибіденко, А. М. Колот, О. Ф. Новікова та ін. ; Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана / І. Ф. Гнибіденко (ред.). - К. : КНЕУ, 2006. - 291 с.

3. Дічек О. І. Недержавна система безпеки: досягнення і проблеми / О. І. Дічек // Інновації в державному управлінні: системна інтеграція освіти, науки, практики : матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю, Київ, 26 трав. 2011 р. : у 2 т. / за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, С. В. Загороднюка. - К. : НАДУ, 2011. - Т. 1. - С. 590-593.
4. Евдокимов И. В. Государственно-общественное партнерство в решении проблем рецидивной преступности / И. В. Евдокимов // Безопасность Евразии. - 2010. - № 2. - С. 531-546.
5. Иванов С. А. Социальное партнерство как феномен цивилизации / С. А. Иванов // Журн. социологии и соц. антропологии. - 2005. - Т. 8. - № 3. - С. 79-99.
6. Киршин Ю. Человекосберегающая военная безопасность мирового сообщества: взгляд в будущее / Ю. Киршин. - Клинцы : Изд-во "Клинцов. город. тип.", 2010. - 300 с.
7. Кравченко С. А. Социологический энциклопедический англо-русский словарь. - М. : АСТ ; Астрель ; Транзиткнига, 2004. - 512 с.
8. Кузнєцов В. М. Культура партнерства як культура життя / В. М. Кузнєцов // Безопасность Евразии. - 2010. - № 2. - С. 7-52.
9. Лобанова А. С. Соціально-політичне партнерство у контексті українських реалій: постановка проблеми / А. С. Лобанова // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства : зб. наук. пр. - Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна. - 2010. - Вип. 16. - 716 с.
10. Лукашевич М. Партнерство соціальне / М. Лукашевич, М. Недюха // Соціологічна енциклопедія / уклад. В. Г. Городяненко. - К. : Академвидав, 2008. - 456 с.
11. Ляшенко Т. М. Соціальне партнерство як фактор політичної та соціальної стабільності в Україні : автореф. дис. ... канд. політ. наук за спеціальністю 23.00.02 "Політичні інститути і процеси" / Ляшенко Т. В. - К., 1998. - 18 с.
12. Михеев В. А. Основы социального партнерства: теория и политика : учеб. для вузов / В. А. Михеев. - М. : Экзамен, 2001. - 448 с.
13. Петровський П. М. Гуманітарна парадигма в системі державного управління : дис. ... д-ра наук з держ. упр. : за спец. 25.00.01 / Петровський П. М. - К., 2009. - 407 с.
14. Политическая социология / отв. ред. В. Н. Иванов, Г. Ю. Семигин. - М. : Мысль, 2000. - 296 с.
15. Прохожев А. А. Общая теория национальной безопасности : учебник / А. В. Возженников, Н. В. Кривельская, И. К. Макаренко и др. / под. общ. ред. А. А. Прохожева. - М. : Изд-во РАГС, 2005 - 338 с.
16. Свеженцева Ю. Що таке партнерство і як його виміряти: концептуальні і операційні аспекти соціального феномена / Ю. Свеженцева // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. - 2006. - № 2. - С. 133-148.

17. *Сергеева Л. И.* Проблема гуманизма в контексте культуры глобализации (Становление основ гуманитарной безопасности в контексте глобализации XXI века) / Л. И. Сергеева // Безопасность Евразии. - 2010. - № 2. - С. 414-423.

18. *Ситник Г. П.* Національна безпека України: теорія і практика : монографія / Г. П. Ситник, В. М. Олуйко, М. П. Вавринчук ; за заг. ред. Г. П. Ситника. - Хмельницький ; К. : Вид-во "Кондор", 2007. - 616 с.

19. Управління соціальним і гуманітарним розвитком : навч. посіб. : 2 ч. Ч. 1 / В. А. Скуратівський, В. П. Трощинський, Е. М. Лібанова [та ін.] ; за заг. ред. В. А. Скуратівського, В. П. Трощинського ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. - К. : НАДУ, 2009. - 456 с.

20. *Фомин С. А.* Обеспечение национальной безопасности : курс лекций / С. А. Фомин. - М. : Флинта ; МПСИ, 2007. - С. 32.

21. Хартия европейской безопасности (Стамбул, 19 нояб. 1999 г.) // Независимая газета. - 1999. - 23 нояб. - С. 6.

Мілена Кравченко,

*кандидат наук з державного управління, доцент,
доцент кафедри соціальної
і гуманітарної політики НАДУ*

Основні напрями модернізації державної політики у сфері соціального захисту населення України

Розглянуто основні напрями модернізації державної політики в сфері соціального захисту населення. Проаналізовано умови, які сприятимуть успішному їх здійсненню.

Ключові слова: система соціального захисту населення, основні напрями модернізації державної політики у сфері соціального захисту населення.

The basic directions of modernization of a state policy in sphere of social protection of the population are considered. Conditions which will promote their successful realization are analysed.

Key words: system of social protection of the population, the basic directions of modernization of a state policy in sphere of social protection of the population.

Постановка проблеми. Нова хвиля системних реформ передбачає модернізацію всіх сфер життя українського суспільства. Про це зазначено в посланнях Президента України до Верховної Ради України у 2010 та 2011 рр.: "Не люди для реформ, а реформи для людей" та "Модернізація України - наш стратегічний вибір", Програмі економічних реформ на 2010-2014 роки "Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефек-